

ПІДВИЩЕННЯ ЗАВАДОСТІЙКОСТІ ПРИ ПРИЙОМІ ЧМн ДИСКРЕТНИХ СИГНАЛІВ

Вступ

Основними вимогами, що ставляться до техніки зв'язку при передачі дискретних сигналів є забезпечення високої ефективності та завадостійкості.

Сучасне телекомунікаційне обладнання працює в різних умовах, часто сигнали, що передаються, зазнають змін (атмосферні завади, багатоприменеве поширення сигналів, вплив ефекту Доплера), в той же час сучасні мобільні стандарти ставлять жорсткі вимоги до якості сигналу (наприклад, в стандарті CDMA нестабільність частоти не повинна перевищувати значення 10^{-9}) [1]. Існує суперечність між жорсткими вимогами до якості прийнятого сигналу і реальними сигналами, які надходять на вхід приймача.

Результати аналізу останніх досліджень і публікацій показали, що теорія завадостійкого прийому частотно-маніпульованих сигналів при великій кількості впливів сторонніх чинників (шумів і завад) достатньо детально розглянута в роботах радянських та українських вчених: А.Г. Зюко, І.П. Панфілова, В.К. Стеклова, Д.Д. Кловського та інших авторів. Стосовно питань сучасної теорії завадостійкого прийому цифрових сигналів, які стосуються розробки та розвитку їх загальнотеоретичного та математичного апарату, то необхідно відзначити ряд зарубіжних вчених та дослідників: Р. Kenington, D. Falconer, R. Gitlin, F. Adachi, H. Atarashi, S. Abeta, M. Sawahashi, V. Mignone, A. Morello, O. Edfors, M. Sandell, J.- J. van de Beek, S.K. Wilson, P.O. Borjesson, Y. Li, L. J. Cimini, N.R. Solenberger, T. Onizawa, M. Mizoguchi та M. Morikura. Проте застосування результатів досліджень цих авторів зв'язане з численними наближеннями при яких неминучі істотні втрати в показниках якості і завадостійкості прийому дискретних сигналів. Дослідники вважають, що частотна маніпуляція (ЧМн) знайшла широке застосування в системах передачі інформації з невеликими швидкостями [2 – 6]. На їхню думку важливим є оцінювання оптимальних значень співвідношень сигнал-шум при випадкових значеннях бітової помилки. Але вони практично не проводять оцінки бітової помилки прийнятих дискретних сигналів при мінімальних значеннях сигнал-шум.

Сучасний розвиток пристроїв відновлення ЧМн сигналів характеризується підвищенням вимог до завадостійкості їх прийому і зменшення бітової помилки прийнятого сигналу [1]. При синтезі подібних систем важливе місце відводиться визначенню імовірності помилки елементу модульованого сигналу P_{error} . Ця проблема на сьогодні мало досліджена, тому є дуже важливою розробка нових алгоритмів визначення бітових помилок при прийомі ЧМн сигналів.

Постановка задачі

При передачі цифрових сигналів по дискретному каналу із завадами, повністю безпомилкове відновлення переданого символу повідомлення неможливе, оскільки в силу випадкової природи завад відповідність між переданим сигналом і прийнятим не однозначна [2].

Основні задачі дослідження:

- отримання залежностей для визначення ймовірності бітової помилки при проходженні ЧМн сигналу через гаусівський канал;
- оцінювання оптимальних значень співвідношень сигнал-шум при мінімальних значеннях бітової помилки;
- моделювання системи зв'язку з гаусівським каналом для визначення оптимальних значень бітової помилки при деяких значеннях С/Ш.

Поняття ефективності є досить умовним, тобто до різних систем в різних умовах ставляться різні вимоги. Наприклад, умові найкращого використання смуги частот при заданій завадостійкості найбільш повно відповідає односмугова модуляція ОАМ. У цій же системі

ОАМ досягається найбільша інформаційна ефективність $\eta = 1$, проте завадостійкість невисока і може бути підвищена тільки за рахунок збільшення потужності сигналу [2]. Тому частіше використовують ЧМн, яка має набагато більшу завадостійкість.

Оскільки основним завданням приймального пристрою є винесення рішення про передані символи, тому його іноді називають пристроєм рішення [3]. Завдання приймача полягає в тому, щоб за прийнятою реалізацією $x(t)$ визначити, який з сигналів $S_1(t), S_2(t), \dots, S_m(t)$ міститься в $x(t)$. По суті мова йде про перевірку статистичних гіпотез H_1 (прийнятий S_1), H_2 (прийнятий S_2) і H_m (S_m). Від прийнятого рішення буде залежати якість цифрового приймача.

Коли передаються дискретні повідомлення, складені з m -х символів алфавіту $A=(a_1, a_2, \dots, a_i, \dots, a_m)$, то кожному символу a_i ставиться у однозначну відповідність сигнал $S_i(t)$, імовірність появи якого дорівнює $P(S_i)$, а тривалість дорівнює T . Протягом тактового інтервалу на вхід приймального пристрою надходить коливання, яке внаслідок впливу завад у каналі не співпадає ні з одним із сигналів $S_i(t)$. Це відбувається за рахунок того, що сигнал який проходив через дискретний канал зв'язку був спотворений завадами.

Основна частина

Найбільш простим критерієм оптимального прийому є критерій В.А. Котельникова. Позначимо через $P(S_i/x)$ умовну ймовірність того, що при дії на вході коливання $x(t)$, яке являє собою суміш невідомого нам сигналу і шуму, був переданий корисний сигнал $S_i(t)$. Ця ймовірність називається апостеріорною (після дослідною) або зворотною. Критерій Котельникова вимагає, щоб всякий раз при прийомі коливання $x(t)$ виносилось рішення, що передавався сигнал $S_i(t)$, для якого апостеріорна ймовірність $P(S_i/x)$ має максимальне значення. Коротко можна сказати, що це є критерій максимуму апостеріорної ймовірності [3]. Функціональна схема пристрою обробки сигналів згідно з цим критерієм (рис. 1) містить пристрої обчислення e_1 і $e_2, \dots, e_m$, а також пристрій порівняння x_1 і x_2 . Інакше кажучи, для m -мірної (скінченної) системи дискретних сигналів правило прийняття рішення зводиться до перевірки нерівності:

$$P(S_1/x) > P(S_2/x) > \dots > P(S_m/x). \quad (1)$$

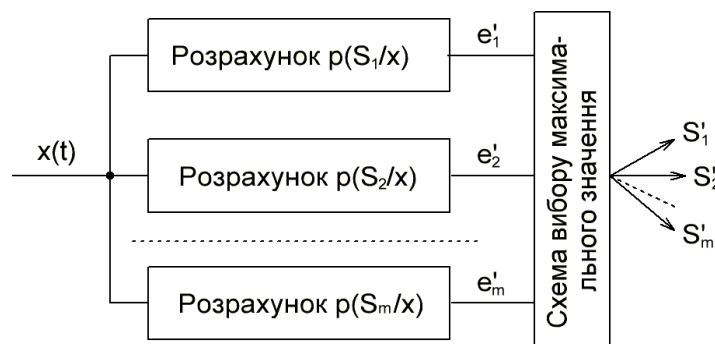

Рис. 1. Функціональна схема обробки сигналів згідно критерію максимуму апостеріорної ймовірності В.А. Котельникова

Розрахунок умовного параметру $P(S_i/x)$ виконується на основі відомої з теорії ймовірностей формули Баєса

$$P(S_i / x) = \frac{P(S_i)P(x / S_i)}{P(x)} \quad (2)$$

де $P(x)$ – ймовірність прийому реалізації коливання $x(t)$; $P(x/S_i)$ – ймовірність прийому коливання $x(t)$ за умови, що переданий корисний сигнал $S_i(t)$; $P(S_i)$ – апіорна ймовірність передачі символу a_i .

Оскільки приймач повинен здійснювати порівняння $P(S_i/x)$ при даному $x(t)$ і різних $S_i(t)$, то постійний, при цьому порівнянні, множник $1/P(x)$ у правій частині рівняння (2) значення не має і замість значень $P(S_i/x)$ можна порівнювати величини $P(S_i) P(x/S_i)$, тобто

$$P(S_1)P(x/S_1) > P(S_2)P(x/S_2) > \dots > P(S_m)P(x/S_m) \quad (3)$$

Правило порівняння (3) можна переписати інакше

$$\frac{P(x/S_1)}{P(S_2) \cdot \dots \cdot P(S_{m-1}) \cdot P(x/S_m)} > \frac{P(x/S_2)}{P(S_1) \cdot \dots \cdot P(S_{m-1}) \cdot P(x/S_m)} > \dots > \frac{P(S_m)}{P(S_1) \cdot P(S_2) \cdot \dots \cdot P(S_{m-1})} \quad (4)$$

Відношення в лівій частині (4) називається відношенням правдоподібності. У разі, якщо $P(S_1) = P(S_2) = \dots = P(S_m)$ правило (4) спрощується:

$$\Lambda = \frac{P(x/S_1)}{P(S_2) \cdot \dots \cdot P(S_{m-1}) \cdot P(x/S_m)} > 1 \quad (5)$$

Оскільки у загальноприйнятій реалізації може міститися $S_1(t), S_2(t), \dots, S_m(t)$, то

$$P(S_1/x) + P(S_2/x) + \dots + P(S_m/x) = 1 \quad (6)$$

Якщо $P(S_1/x) > P(S_2/x) > \dots > P(S_m/x)$, то за переданий приймається сигнал $S_1(t)$, тоді ймовірність помилки

$$P_{error} = P(S_1)P(S_2 \cdot \dots \cdot S_m/S_1) + P(S_2)P(S_1 \cdot \dots \cdot S_m/S_2) + \dots + P(S_m)P(S_1 \cdot S_2 \cdot \dots \cdot S_{m-1}/S_m) = \min \quad (7)$$

Критерій мінімуму середньої ймовірності помилки часто називають критерієм ідеального спостерігача Котельникова.

Завадостійкість приймача дискретних сигналів визначають ймовірністю помилки елемента модульованого сигналу P_{error} (7). Ймовірності помилки P_{error} залежать від методу модуляції, способу прийому, відношення середньої енергії сигналів до питомої потужності завади та характеристик каналу зв'язку.

Якщо перешкода являє собою адитивний білий гаусів шум (AWGN)

$$w(\xi) = \exp\left(-\xi^2 / [2\sigma^2]\right) / (\sqrt{2\pi}\sigma) = \exp\left(-[x(t) - S_i(t)]^2 / [2\sigma^2]\right) / (\sqrt{2\pi}\sigma),$$

то для дискретного сигналу (ЧМн) ймовірність помилки визначається:

$$p = 0,5 \cdot (1 - \Phi(x)) \quad (8)$$

де

$$\Phi(x) = 1 - 1,3 \cdot e^{-0,44 \cdot (\sqrt{E_s/N_0} + 0,75)^2} \quad (9)$$

де E_s/N_0 – відношення середньої енергії сигналів, що витрачається на передачу одного символу, до питомої потужності шуму.

Формула (8) визначає ймовірність помилки дискретного символу, при передачі багато-позиційних сигналів по гаусовому каналу зв'язку з постійними параметрами. Перерахунок ймовірності помилки елемента модульованого сигналу P_{error} в ймовірність помилки двійкового символу p було зроблено в припущенні, що використовується маніпуляційний код Грея.

$$E_s = P_s T_s, \quad (10)$$

де P_s – середня потужність сигналу; T_s – тривалість двійкового символу $T_s = 3,333 \cdot 10^{-3}$ с.

Для дискретної модуляції (ЧМн) розраховуємо та будуємо графік залежності $p = f(E_s/N_0)$. При побудові графіка масштаб для p логарифмічний, а для значень E_s/N_0 , виражених у децибелах (E_s/N_0 [дБ] = $10 \lg E_s/N_0$), – лінійний. При розрахунках збільшуємо E_s/N_0 з кроком 2 дБ, починаючи з 2 дБ, до того, як p не виявиться меншим за значення $p_6 = 10^{-9}$ (див. таблицю).

E_b/N_0 , дБ	2	4	6	8	10	12	14	16
E_b/N_0 , рази	1,58	2,51	3,98	6,301	10	15,85	25,12	39,811
p	0,11	0,06	0,02	0,0006	$7,73 \cdot 10^{-4}$	$3,43 \cdot 10^{-5}$	$2,95 \cdot 10^{-7}$	$1,9 \cdot 10^{-10}$

Згідно отриманих даних по формулі (8) і даних, занесених в таблицю, побудуємо графік залежності імовірності помилки на виході демодулятора, від співвідношення сигнал/шум (див. рис. 2).

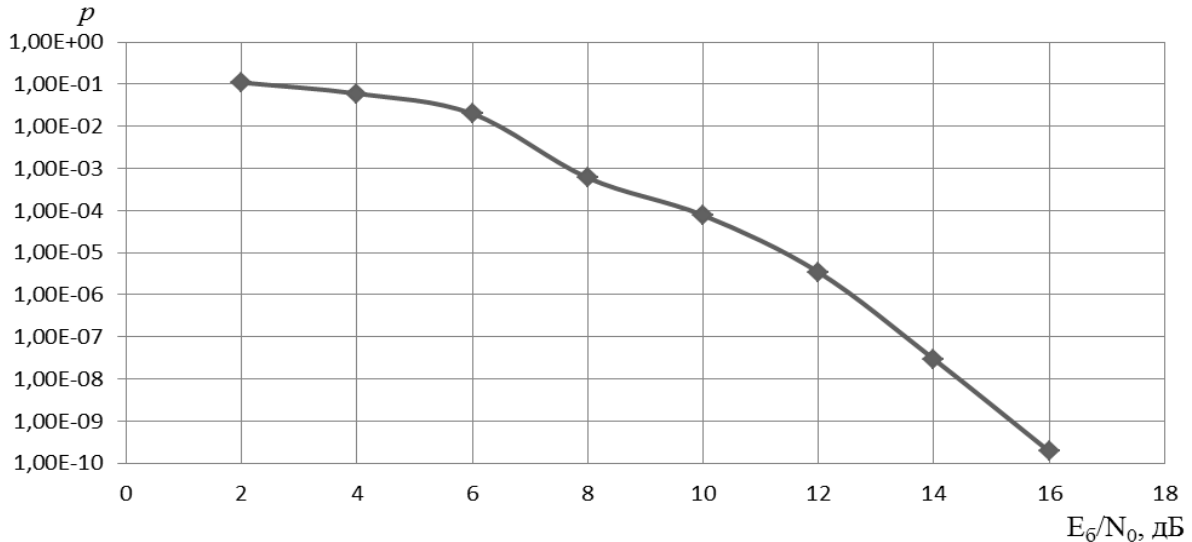

Рис. 2. Залежність бітової помилки на виході приймача дискретних сигналів від співвідношення С/Ш

Якщо в каналі зв'язку не використовується завадостійке кодування, то допустима ймовірність помилки символу на виході демодулятора дорівнює значенню p_6 . З рис. 2 визначаємо необхідне відношення сигнал/шум для системи передачі без кодування E_b/N_0 , при якому $p = p_6 = 10^{-9}$ ($E_b/N_0=14$ дБ).

Розглянуті критерії оцінки завадостійкості по максимуму апостеріорної ймовірності та мінімуму середньої ймовірності помилки використовуються при прийомі дискретних повідомлень в системах зв'язку, коли будь-які помилкові переходи однаково небажані [3]. Отримані результати підтверджують необхідність розглядати дискретні сигнали, як багатомірні системи невідомих величин.

Моделювання

Моделювання роботи приймачів дискретних сигналів є важливою частиною проектування пристроїв обробки і відновлення багатомірних дискретних сигналів (ЧМн). Моделювання використовується перед завершальною проектувальною частиною, оскільки потрібно достеменно визначити і перевірити всі закладені характеристики нового приймача і його окремих блоків [7].

Пакет SimuLink дозволяє здійснювати моделювання поведінки динамічних систем, в тому числі і моделювання передавально-приймальних систем обробки дискретних сигналів.

У пакеті SimuLink введення характеристик досліджуваних систем проводиться в діалоговому режимі, шляхом графічного збирання схеми, з'єднання елементарних стандартних ланок. У результаті такої збірки формується модель досліджуваної системи. Модель зберігається у файлі з розширенням – Mdl. Створення моделей в пакеті SimuLink засноване на використанні технології Drag-and-Drop [7]. У якості "цеглинок" для побудови моделі застосовуються модулі або блоки, що зберігаються в бібліотеці SimuLink. Будь-яка модель може мати ієрархічну структуру, тобто складатися з моделей більш низького рівня, причому число рів-

нів ієрархії практично не обмежене. У ході моделювання є можливість спостерігати за процесами, що відбуваються в системі. Для цього використовуються спеціальні вікна перегляду, що входять до бібліотеки SimuLink. Склад бібліотек SimuLink може бути поповнений користувачем за рахунок розробки власних блоків [7].

Для дослідження характеристик завадостійкості приймача дискретних сигналів у діалоговому вікні SimuLink складемо схему системи прийому-передачі дискретних сигналів (ЧМн) (рис. 3). Ця схема призначена для визначення основних характеристик систем передачі і приймання дискретних сигналів. За рахунок блоку, який реалізує алгоритм демодуляції ЧМн сигналу.

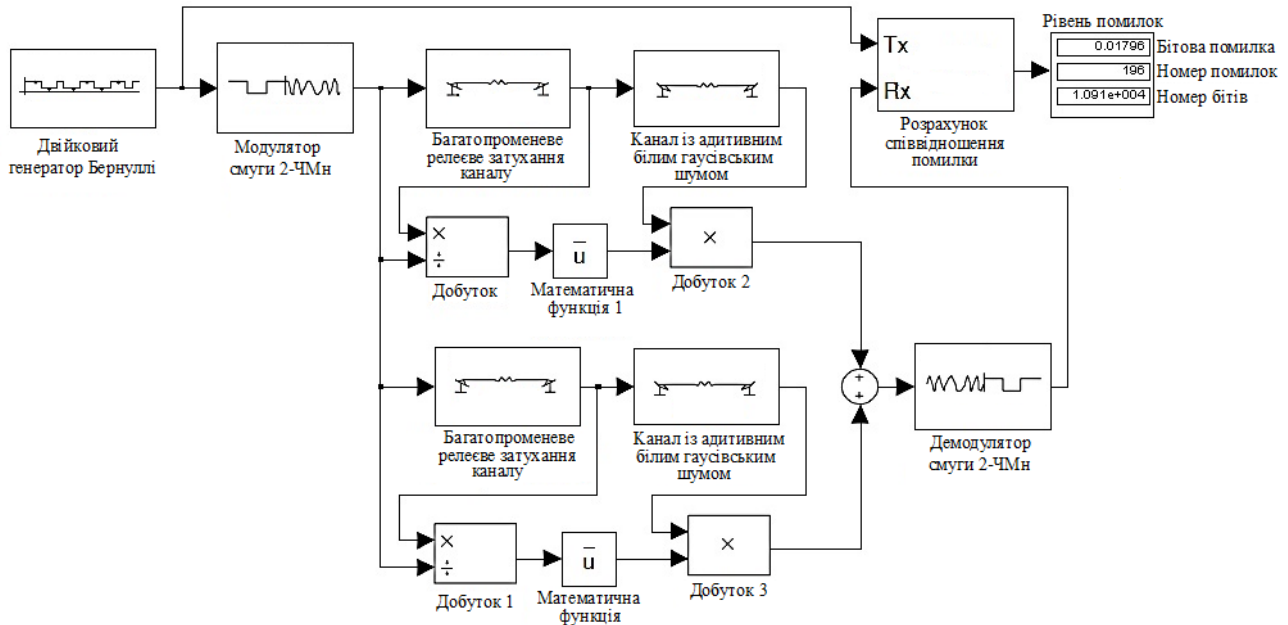

Рис. 3. Модель системи зв'язку

Згідно приведених діаграм в пакеті Simulink виведемо графік залежності бітової помилки на виході демодулятора від співвідношення сигнал/шум, результати моделювання, див. рис. 4.

З використанням розробленої моделі було проведено дослідження залежності величини ймовірності символної (бітової) похибки p_n від відношення енергії сигналу до спектральної щільності потужності шуму E_b/N_0 .

Отже, як видно із проведеного моделювання, графіки залежності ймовірності бітової похибки від відношення сигнал/шум на виході демодулятора мають такі ж самі результати як і теоретичний розрахунок. Це показує, що розроблена структура прийому-передачі дискретних сигналів відповідає всім поставленим вимогам до завадостійкості і ефективності відновлення дискретних сигналів в каналах зв'язку.

Для визначення оптимального значення співвідношення сигнал – шум потрібно співставити результати теоретичного дослідження і результати моделювання. В результаті такого співставлення отримаємо графік, див. рис. 5. З отриманого графіка видно, що при одних і тих же значеннях сигнал-шум значення бітової помилки виходять на порядок більшими. Це пояснюється тим, що при теоретичному розрахунку враховується тільки гаусівський шум, а при моделюванні враховується і розподіл релея у каналі зв'язку.

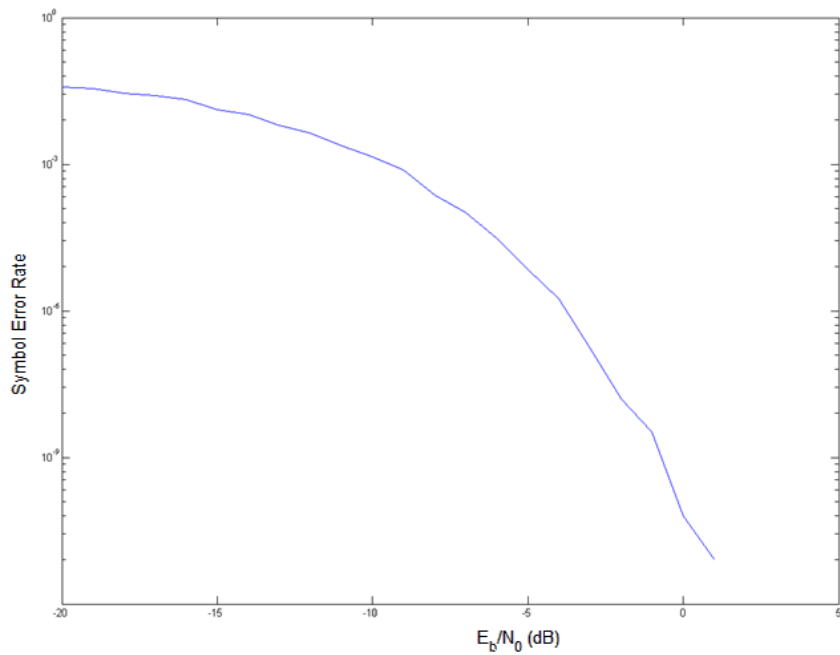

Рис. 4. Графік залежності бітової помилки від співвідношення С/Ш

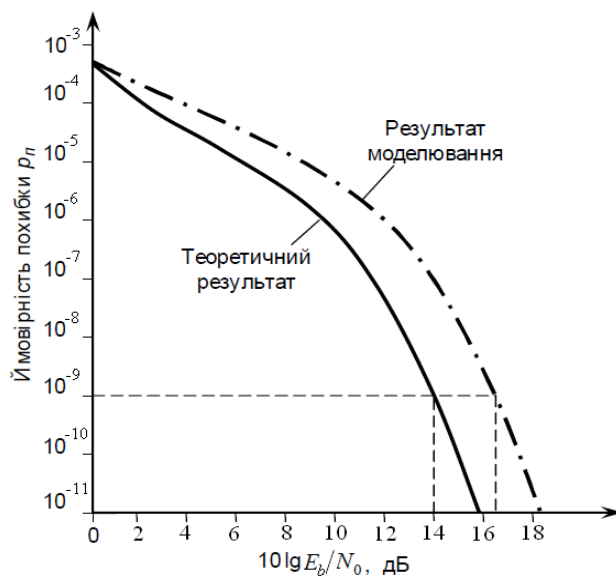

Рис. 5. Порівняльний графік залежності ймовірності бітової похибки від відношення С/Ш на виході приймача

Отже, як видно з отриманого графіка, оптимальним значенням бітової помилки при співвідношення сигнал-шум 14 - 16 дБ є 10^{-9} .

Висновки

Отримано співвідношення для визначення ймовірності бітової помилки при проходженні ЧМн сигналу через гаусівський канал. При цьому було визначено оптимальні значення співвідношення сигнал-шум при забезпеченні мінімальних значень бітової помилки на виході приймача.

Моделювання системи зв'язку з гаусівським каналом для визначення оптимальних значень бітової помилки при деяких значеннях С/Ш показало, що за рахунок впливу гаусівського шуму та введених завмирань в каналі оптимальне значення співвідношення сигнал-шум становить 16 дБ.

Список літератури: 1. *Підвищення завадостійкості при прийомі дискретних сигналів* / В.М. Кичак, В.Д. Тромсюк // Матеріали міжнар. наук.-техн. конф. «Радіотехнічні поля, сигнали, апарати та системи – 2014»; Київ, 10-16 березня 2014 р. – Київ, 2014. – С. 183 – 185. 2. *Теория электрической связи* : учеб. пособие / К.К. Васильев, В.А. Глушков, А.В. Дормидонтов, А.Г. Нестеренко ; под общ. ред. К.К. Васильева. – Ульяновск : УлГТУ, 2008. – 452 с. 3. *Зюко, А.Г., Фалько, А.И., Панфилов, И.П., Банкет, В.Л., Иващенко, П.В.*, Помехоустойчивость и эффективность систем передачи информации. – М. : Радио и связь, 1985. – 272с. 4. *Скопа, О.О.* Синтез адаптивного приемача цифрового сигнала для інформаційних радіосистем підвищеної надійності. – Одеса, 2011. – №7. – С: 21 – 26. 5. *Ерохин, В. Ф.* Оптимальная демодуляция цифрового сигнала при аддитивном воздействии подобной мощной помехи / В. Ф. Ерохин // Известия высших учебных заведений. Радиоэлектроника. – 2009. – Т. 52, №9. – С: 17 – 29. 6. *Falconer, D.D., Gitlin, R.D.* Optimum Reception of Digital Data Signals in the Presence of Timing-Phase Hits. Manuscript received March 29, 1978. -28 p. 7. *Дьяконов, В.П.* MATLAB 6.5 SP1/7 + Simulink 5/6. Основы применения. Сер. «Библиотека профессионала» / В. П. Дьяконов. – М. : СОЛОН-Пресс, 2005. – 800 с.

Вінницький національний технічний університет

Надійшла до редколегії 25.08.2014